

Sudetoněmecká sdružení netvořila v devadesátých letech 20. století jednotný celek. V době po revolučních zvratech ve střední a východní Evropě se k nové situaci sudetoněmecké organizace postavily různě a s různými koncepcemi řešení historického problému spjatého s vyhnáním-odsunem národnostní skupiny z českých zemí po druhé světové válce v letech 1945/1946.

Nejvíce aktivní byl v době do přijetí Česko-německé deklarace Sudetoněmecký landsmanšaft - zastřešující organizace sudetoněmeckých hnutí, z nichž nejvýznamnější byly katolická Ackermann-Gemeinde, sociálně-demokratická Seliger-Gemeinde a národně-konzervativní Witikobund.

Katolická Ackermann-Gemeinde se po převratu nejvíce snažila o urovnání historických sporů a smíření s Čechy pro tuto organizaci představovalo prioritu, která měla přednost před nároky na majetkové odškodnění a požadavky a na zrušení poválečné legislativy znamenající zneprávnění celé národnostní skupiny a přípravu na její vysídlení. A-G, úzce napojená na katolickou církev, zdůrazňovala nutnost odčinit bezpráví z morálního hlediska a po celá devadesátá léta také tento pohled prosazovala. Majetkových nároků se sice sdružení nevzdávalo, avšak nepovažovalo je za hlavní prioritu. Sdružení také navázalo poměrně úspěšnou spolupráci se subjekty a osobnostmi na české straně a bylo dobře zastoupeno několika osobnostmi na bavorské politické scéně.

Seliger-Gemeinde naproti tomu nedokázala přes úspěšné počátky navázat úzké vztahy s českou sociální demokracií a ani silná osobnost jejího předsedy a jeho kontakty zejména na bavorskou politickou elitu nedokázala zajistit vliv na svého politického partnera – SPD, která vyhnaneckým požadavkům spíše oponovala. Seliger-Gemeinde se také považovala za představitele sudetoněmecké skupiny, která byla postižena bezprávím nejvíce, neboť sociální demokracie jako jediné relevantní sudetoněmecké hnutí se postavilo nacistické totalitě. Proto také hnutí výrazněji než A-G prosazovalo jak zrušení Benešových dekretů, tak právo na domov a majetkové požadavky - přesto se ale po celá devadesátá léta profilovalo s A-G jako druhé sudetoněmecké sdružení, které se výrazně zasazovalo o smíření a urovnání historických sporů. Problém sudetoněmeckých sociálních demokratů však spočíval v jejich celkové slabosti jak uvnitř sudetoněmeckého hnutí tak v nedostatku relevantních partnerů, a tedy i problému, se kterým se Seliger-Gemeinde potýkala již v minulých desetiletích.

Nacionalistický Witikobund byl významným protivníkem A-G - hlavního protagonisty politiky smíření. Požadoval nejen návrat veškerého majetku či odškodnění v plné výši, zrušení Benešových dekretů a související legislativy, ale jako jediné relevantní sudetoněmecké hnutí také přehodnocení státoprávní pozice pohraničních území ČR (spíše než obecně formulované právo na domov). Witikobund těžil ze své ostré rétoriky, kterou se mu

často dařilo schovávat pod souhrně sudetoněmeckou pozici. Vliv Witikobundu nebyl ani v Sudetoněmeckém landsmanšaftu nijak zásadní ať už v personálním či institucionálním ohledu, avšak sdružení šikovně využívalo svojí mediální „atraktivitu“ pro nastolování agendy, na kterou byli ostatní nuceni reagovat.

Střežová organizace Sudetoněmecký landsmanšaft byla tradičně hlavním aktérem celého období. SL neměl v devadesátých letech lehkou pozici, neboť byl postaven mezi mlýnské kameny minimálně dvou protichůdných směrů, které se ve většině zásadních momentů rozcházely v názorech na vedení politiky po pádu komunistického režimu v ČR.

Vedení SL se snažilo zejména kvůli nátlaku hlasité a velmi dobře organizované menšiny Witikobundu o kompromisy ve vedení sudetoněmecké politiky. Tyto kompromisy se projevovaly v prosazování víceméně stejných cílů, které byly vlastní i A-G a S-G – a to zrušení Benešových dekretů a související legislativy, majetkové vyrovnání a právo na domov. Rozdíl vůči těmto sdružením ale spočíval v rétorickém upozadění prosazování definitivního smíření s Čechy a zvýraznění materiálních požadavků. SL proto často z důvodu zklidnění svých vlastních radikálů používal směrem k ČR slova, která vzbuzovala obavy, jeho image poškozovala a cílům nakonec příliš nepomohla. Zjištění, že radikální rétorika zájmům sudetských Němců spíše škodí a přiklonění se k umírněnějšímu vystupování ve druhé polovině devadesátých let už přišlo pozdě a nemělo vliv na uzavření Česko-německé deklarace. Radikálními postoji se projevovala zejména dvojice Franz Neubauer – Fritz Wittmann, přičemž Fritz Wittmann podporoval svoji pozici i významnými funkcemi ve Spolkovém sněmu SRN.

Dalším problémem SL jako zastřešující organizace byl odstup A-G a S-G od nominálního vedení sudetoněmecké národnostní skupiny landsmanšaftem. „Názorová společenství“ se sice nikdy přímo od vedení SL nedistancovala, avšak jejich aktivity byly většinou na SL nezávislé a jejich vrcholní představitelé nejednou vedoucí pozici SL odmítali. Nedostatek partnerů uvnitř SL tak výrazně napomáhal Witikobundu v rozšiřování jeho manévrovacího prostoru. Tento stav vedl k situacím, kdy nedocházelo uvnitř SL k zásadním debatám o směřování organizace mezi různými proudy a v základně SL (oblastní sdružení, Spolkové shromáždění) se spíše prosazovali hlasití příznivci Witikobundu, proti kterým stálo vedení SL. Tento deficit měl za následek ustrnutí ve vývoji, neschopnost reagovat na novou situaci a redefinovat svoje základní cíle, neboť vedení SL z obavy z Witikobundu a rozpadu jednoty hnutí (jež samotná byla předmětem ostré kritiky ze strany umírněných sudetoněmeckých organizací) žádné změny neprosadilo.

Naproti tomu stoupenci umírněného směřování sudetoněmecké politiky se v polovině devadesátých let pokusili odejmout SL monopol na zastupování sudetských Němců jednorázovou akcí Sudetoněmecké Rady, tělesa od SL odvislého a bez autonomních

rozhodovacích pravomocí, kterou byla výzva Rady k dialogu s českými politiky. Nulová ozvěna české strany však pokus o posílení SR vůči SL pohřbila.

Na politické úrovni našel SL významnější zastání pouze u bavorské CSU, která až na několik výjimek (majetkové požadavky, právo na domov ve smyslu získání ústavně-právního uznání pozice druhého státního národa) požadavky SL minimálně rétoricky podporovala a hájila také na spolkové úrovni. Snahou bavorské vlády však bylo zejména přimět českou stranu k jednání se SL o sporných otázkách, což se po celá devadesátá léta po počátečních nesmělých pokusech nezdařilo. Jestliže však ještě v roce 1992 po podepsání Československo-německé smlouvy CSU na půdě Bundestagu a Bundesratu odmítla, v roce 1997 pro Česko-německou deklaraci její zastupitelé už ruku zvedli. Tento vývoj byl způsoben zejména touhou po ukončení historických sporů, které SL, hlavně kvůli neschopnosti formulovat jasně své cíle, spíše prohluboval než pomáhal vyřešit. Praktická politika nakonec převážila nad často upřímně míněnou podporou sudetoněmeckých požadavkům a přes často svéráznou prezentaci bavorského premiéra Edmunda Stoibera nakonec vedla k určitému přizpůsobení se v této otázce politického mainstreamu SRN – tzn. smíření a ukončení historických sporů.

Hlavními důvody nesouladu mezi politickou linií SL a politickými stranami v SRN bylo zejména odlišné vnímání požadavků na vyrovnání se s poválečným vyhnáním, kdy bavorská vláda požadovala spíše morální gesto jak v případě majetkových otázek, tak u práva na domov. SL naproti tomu zpočátku požadoval reálnou náhradu zabaveného majetku a postavení sudetských Němců na úroveň státního národa v rámci ČR – v těchto případech se však pomoci z bavorské ani spolkové vlády nedočkal. Vzhledem k neschopnosti SL definovat svoje základní požadavky nebylo jasné, která interpretace pojmů jako právo na domov či právo na sebeurčení, zastupuje celou národnostní skupinu – zda ta radikální pocházející od Witikobundu, či ta reprezentovaná převážně Ackermann-Gemeinde. Výzvy bavorských a spolkových politiků k vytvoření koncepce pro budoucnost se nesetkaly u SL s úspěchem a proto musela CDU/CSU novou koncepci prosadit bez účasti SL.

Politické požadavky SL měly také určitou mediální odezvu v celospolkových periodikách, přičemž nevýrazněji se za sudetoněmeckou věc stavil konzervativní list Frankfurter Allgemeine Zeitung. Jeho vydavatel Johann Georg Reißmüller se do značné míry zasadil o popularizaci pojmu „Benešovy dekrety“ a ve smyslu legálního podkladu pro politiku etnických čístek, neslučitelných s evropským hodnotovým systémem. Ikona „Benešových dekretů“ se pak nadlouho stala do značné míry přehnaným symbolem nesmiřitelného sporu dvou nacionálně vymezených celků, který zpětně ovlivňoval politické dění v obou zemích.

Výsledkem mého bádání je poznání, že sudetoněmecká reprezentace v 90. letech ve Spolkové republice Německo byla příliš nejednotná, aby dosáhla významnějšího vlivu na vrcholnou politiku. Jednotlivci sice zastávali významné funkce, ale většinou se spíše zabývali

svou funkcí a z ní odvozeným resortem své činnosti, než prosazováním vyhnanecké politiky, která byla v posledním desetiletí minulého století již delší dobu problémem zejména historickým.

K postupnému úpadku vlivu SL přispěla hlavně jeho neschopnost reformy a formulace nových cílů a strategie. Vliv radikálního Witikobundu se nacházel převážně v jeho schopnosti nastolovat agendu, vůči které se musely ostatní sudetoněmecké organizace i samo vedení SL vymezovat. SL samotný však tuto roli, vzhledem ke svému prvotnímu zájmu udržet jednotu celé národnostní skupiny, často nezvládal a i když de facto politiku Witikobundu vůbec neprosazoval, nechával mu prostor pro zviditelnění svými opatrnými a neurčitými postoji, které byly nakonec vnímány dvojnásobně a tedy jako hrozba.